

КАЗАХСЬКА ЛІТЕРАТУРА В ОКРЕМИХ УКРАЇНСЬКИХ КНИЖКОВИХ ВИДАННЯХ

Анотація. У статті систематизовано, переважно у хронологічній послідовності, викладається інформація про твори казахських письменників, які були надруковані окремими книжковими виданнями в перекладі українською мовою. Аналізується зміст цих творів, їх жанрова своєрідність, причини, з яких виникла необхідність перекласти їх для українського читача. Визначаються критерії відбору літературних творів для перекладу за радянської доби і в період української й казахської незалежності. Okремо аналізуються антології казахської лірики і прози в окремих українських виданнях, а також українськомовні видання в Казахстані.

Автор статті визначає роль кожного з видань у зміцненні українсько-казахських культурних зв'язків, завдання, сучасний стан і перспективи в якомога ширшому ознайомленні українського читача зі здобутками класичної та сучасної казахської літератури.

Ключові слова: казахська література, переклад, класична література, антологія, лірика, роман, повість.

Якщо не брати до уваги окремі переклади прозових творів азербайджанських письменників, які були надруковані українською мовою до Другої світової війни, то можна констатувати, що переклади з тюркських мов республік, які входили до складу СРСР, отримали активне життя в кінці 1940-х – на поч. 1950-х років. З одного боку, це був дуже позитивний процес, який давав можливість українському читачеві ознайомитися з перлинами східних літератур чи творами, які були цікавим, значним явищем в історії власних літератур та загальносвітовому літературному процесі. З іншого боку, приводом до розробки програми з перекладів українською мовою творів «народів СРСР» стало гучне святкування «300-річчя возз'єднання України з Росією», що визначало відповідний підбір текстів для перекладів. Насамперед це мали бути твори, в яких оспівується дружба народів у СРСР із обов'язковим зазначенням провідної ролі росіян. Так само у пріоритеті були твори про вождів компартії, про хід і здобутки Жовтневої революції, про героїчну боротьбу з німецькими загарбниками, а також – про не менш героїчну боротьбу з «ворогами народу».

Хоча, як уже зазначалося, таким чином до українського читача потрапили і справжні шедеври світової літератури, наприклад, «Лейла і Меджнун» Нізамі в перекладі Л. Первомайського, «Фархад і Ширін» А. Навої в перекладі М. Бажана, поезія Магтимгули (Махтумкулі) в перекладах П. Мовчана, М. Терещенка, В. Мисика та ін., романістика Ч. Айтматова, повісті М. Каріма й багато інших. Тому прикро, що твори тюркських літератур, творчість найвизначніших їх представників, зв'язки з українською культурою ставали об'єктом дослідження в незначній кількості праць. Це кілька розвідок про творчість Ч. Айтматова, Н. Костенко – про Аали Токомбаєва, Г. Хлипенка – про українсько-киргизькі зв'язки, Н. Гасанзаде – про українсько-азербайджанські літературні взає-

мини та систематизовані дослідження у книгах видавництва «Український письменник»: «Україна–Азербайджан» і «Україна–Узбекистан» із серії «Хроніка–2000». Що ж стосується українсько-казахських зв'язків і надрукованих українською мовою творів казахської літератури, то досі вони не отримали якогось більш-менш узагальненого висвітлення у вітчизняних наукових розвідках. Усе обмежується переважно передмовами чи післямовами до окремих книжкових видань (не всіх), про які йтиметься надалі.

Відкривався шерог українських перекладів із казахської у 1952 році виданням поезій «Вибране» [18] класика казахів Джамбула Джабаєва і романом «Абай» [2] Мухтара Ауезова, який теж дуже швидко став класикою не лише казахської, а й усієї радянської літератури. Перша з цих книг розпочиналася передмовою Павла Тичини з невибагливою назвою «Джамбул» [56], що свідчило про високий статус цього видання. Зрозуміло, не обійшлося у передмові без ритуальних фраз: якимось чином, стверджує Тичина, з творчістю казах пов'язаний не лише Ленін, а і його брат-терорист Олександр Ульянов; великий позитивний вплив на Джамбула справила революція; вибудовування ряду Сократ – Сталін (поетові молодість повернув) – «Фауст», із яким співвідносна доля казахського класика; після смерті Сулеймана Стальського до Джамбула перейшла роль провідного поета радянського Сходу.

Ідеологічний підтекст превалює і в наведеній у кінці збірки біографічній довідці про поета [19]. Поряд із коротким переліком вагомих у житті Джамбула дат акцентується увага на ідеалізованому образі Сталіна в поемі «Моя Батьківщина», на тому, що «слідом за цією поемою Джамбул створює цілий ряд прекрасних творів про Леніна і Сталіна, про Сталінську Конституцію, про розквіт життя казахського народу, про дружбу народів, про Радянську Армію і Героїв Соціалістичної

Праці» [19, с. 206]. А ще йдеться про патріотичні заклики у роки «Великої Вітчизняної війни» та про вшанування асакала казахської літератури у себе в республіці та на загальносоюзному рівні.

Проте була також вагома і цікава інформація про Джамбула Джабаєва. Так, П. Тичина нагадує, що казах народився і ріс ще в той час, коли живими були Т. Шевченко і М. Гоголь (прихований натяк на українство Гоголя), зазначає творчі перегуки з ними, насамперед із Кобзарем, наголошуючи на народному характері творчості казахського поета. Крім традицій Шевченка, у творчості Джамбула Павло Тичина відзначає також традиції фарсімовного Фірдоусі, киргизького величного епосу про Манаса, Ш. Руставелі й О. Пушкіна. Не було перебільшенням і твердження, що Джамбул завжди виступав проти владарів світу, відгукувався на всі актуальні події свого часу. Творчість Джабаєва, аргументує Тичина, не постала на голому місці, бо він був продовжувачем традицій казахських співців-ашугів. Таким учителем Джамбула був ашуг Дживані, якого П. Тичина порівнює з українським кобзарем Остапом Вересаєм. У біографічній довідці також згадується про наставників і попередників казахського класика – його дядька домбриста Канадана й співця-акіна Суюмбаєва.

Усього в книзі «Вибраного» Джамбула було перекладено 59 його поезій, у назвах п'яти з яких – Сталін, двох – Ленін, які «дали <...> / Довгождану свободу». А ще були вірші «Пісня про Москву», «Калініну-аксакалу», «Клим-батир» (про Ворошилова), «Радянський Союз» та ін. Але були й перлини лірики, в яких відтворюється ментальність, культура, історія казахів: «Кумис», «Джайляу», «На казахському святі», «Тяжкий наказ» (про повстання казахів і киргизів у 1916 році проти царського наказу про мобілізацію «інородців» на фронт). У великих за обсягом поезіях, близьких до поем, – «Шкапа і тулпар», «Собака Кадирбая» – через алегорично-байкові сюжети узагальнюється народний досвід про соціальну несправедливість і дотепність простолюду.

Звучать у збірці й українські мотиви. Офіційні нотки переповнюють вірш «Моєму синові Павлу Тичині (вірш, надісланий П.Г. Тичині після одержання від нього дарунку – книги «Партія веде!»)» (переклад Миколи Бажана). У вірші «Тарас» (переклад В. Швеця) славослів'я Шевченкові, безпосередньо пов'язаному з Казахстаном, розростається на цілі три сторінки.

Контроль держави над видавничою сферою мав певні переваги у справі перекладацтва, бо можна було залучити до ретрансляції іншомовних творів українською як чільних поетів доби, так і професійних перекладачів. Зрештою, за рахунок цього і формувався професійний перекладацький цех. Також це був хороший спосіб хоч трохи матеріально підтримувати митців, бо навіть тим, чиї твори категорично було заборонено друкувати, не заборонялося перекладати, під власним прізвищем чи, у

крайньому разі, під псевдонімом. Так, у «Вибраному» було п'ять віршів Джамбула в перекладі І. Муратова, п'ять – М. Бажана, чотири – М. Терещенка, чотири – Я. Шпорти, шість – О. Новицького, два – П. Тичини, вісім – В. Швеця, три – Т. Масенка, два – А. Кацнельсона та ін. Всі, зрозуміло, перекладали з підрядника, крім, можливо, О. Новицького і Я. Шпорти.

Вони більш-менш чітко відтворювали вільне паралельне і перехресне римування в одній поезії, чергування довгих 16- і 17складових версів, римування вірша «Радянський Союз», як у рубаї, тобто рими були в першому, другому і четвертому рядках у чотиривіршах. П. Тичина відтворив ритмізовану прозу Джамбула у вірші «Я столітня тополя», ритмізовану прозу з украленнями віршів переклав О. Новицький у творах «Народження життя» і «Святина народу», а також уже згадуваний П. Тичина в поезії «Моє щастя».

Також у «Вибраному» були дві поеми. Історія і сучасність рідного краю викладаються поетичною мовою в «Моїй Батьківщині» (переклад М. Терещенка). І. Нехода переклав українською мовою поему «Утеген-батир», у ній йдеться про героїчного казаху, який повів за собою земляків у пошуках щасливої землі, але так ніде її за межами рідного степу не знайшов. Завершення поеми – традиційне для радянської доби: тепер став щасливим промисловий Казахстан. А закінчується все співанням слави Сталіну, який привів до щастя казахів разом із іншими радянськими народами.

Роман Мухтара Ауезова «Абай» був надрукований у перекладі Івана Ле, який тоді перебував у зеніті слави як «правильний» прозаїк. Це був незавершений, як виявилось пізніше, варіант твору М. Ауезова про ще одного класика казахської літератури, народного співця і професійного поета Абая Кунанбаєва. Текстові роману передувала «Автобіографія» [3] автора твору, в якій Мухтар Ауезов повідомляв, що походить із племені Тобикти, з якого йшов також родовід Абая Кунанбаєва, і це стало однією з причин створення художньої біографії казахського класика. Першим учителем грамоти став дід Ауез, який, зокрема, вчив читати вірші Абая, написані арабською, чи, точніше, чагатайською, графікою. В 1919 році М. Ауезов закінчив п'ятикласне російськомовне училище, почав писати драматичні твори, займатися журналістикою, провадив активну громадську роботу (як тепер знаємо, не зовсім у дусі більшовизму). Потім було навчання у Ленінградському університеті, аспірантура Середньоазійського університету в Ташкенті.

Лише після цього письменник був змушений повністю перейти на бік більшовиків, про що повідомляє у популярному тоді жанрі самовикриття, з традиційним жупелом «буржуазного націоналізму»: «<...> все частіше виявляв у самому собі внутрішні протиріччя, ідейні блукання, помилки – результат впливу буржуазного націоналізму <...>»

[3, с. 5]. Із 1932 року, як стверджує М. Ауезов, розпочинається новий, «справді радянський», етап творчості. «Останні десять років» – робота над романом про Абая. Письменник повідомляє про те, як він ішов до цього роману: спочатку редагував повне зібрання творів поета, писав для нього біографію Абая, потім, у співавторстві з Леонідом Соболевим, створив трагедію «Абай». Наступним і важливим етапом став збір серед співвітчизників усних свідчень, спогадів і переказів про Кунанбаєва. У результаті й постав той варіант роману, який І. Ле переклав до 1952 року.

А в тому самому 1952 р. російською мовою був надрукований уже майже завершений, остаточний варіант роману – «Шлях Абая». Саме за цим варіантом у 1955 році в перекладі Дмитра Гринька вийшла перша частина цього роману [5]. Треба відзначити, що тоді перекладачі ще чесно зазначали: переклад здійснений із російської мови. Пізніше найчастіше прозові твори перекладали теж із російськомовних видань, але це сором'язливо уявлялося за фразами «з казахської»; «з киргизької» тощо. Завершувала видання традиційна біографічна довідка про Мухтара Ауезова, яка значною мірою спиралася на його «Автобіографію». Друга частина роману [6] була оперативно перекладена і видана у 1959 році за журнальним варіантом зі «Знамени» (№№ 2 і 3 за 1958 р.). Очевидно, причиною такої оперативності стала присуджена «Шляхові Абая» Ленінська премія, про що видавці не забули згадати у книзі.

Після цього роман-епосея Ауезова видавався російською мовою в різних республіках і видавництвах ледь не щороку. Було ще кілька видань і українською мовою. Так, у 1972 році «Шлях Абая» [7] вийшов однією книгою в серії «Джерела дружби» у супроводі «Автобіографії» [4], але автобіографія не була механічним повторенням тексту із видання 1952 року. Це був розширений її варіант із урахуванням завершеності роману про Абая, і цей варіант датувався вже жовтнем 1958 року.

Про високий статус твору М. Ауезова, який лише зростав у радянській літературній ієрархії, засвідчило видання «Шляху Абая» 1985 року [8] в серії «Вершини світового письменства» (т. 51), яке було повторенням видання 1972 року. Натомість замість «Автобіографії» романові передувало вступне слово Олесея Гончара «Спогад про Ауезова» [14], в якому український письменник згадав про дві зустрічі з уже покійним казахом – у Казахстані й у США. О. Гончар стверджує, що Ауезов «<...> був радісною привабливою людиною» [14, с. 5]. На підтвердження того, що Мухтар Ауезов був дуже розважливою людиною, письменник згадує: «<...> спритні американські репортери <...> нарекли Ауезова філософом, мудрецем Сходу!» [14, с. 5]. Від цієї розважливості й «ритм ауезовської прози, її величава плавність» [14, с. 6], яка, своєю чергою, корелює зі степовою природою Казахстану.

Ще зазначається, що автор «Шляху Абая» сприймався, як і Кунанбаєв, народним співаком, прекрасним знавцем казахських фольклору й культури. Вдалося Олесю Гончару побувати й у музеї Ауезова, а також він пише про відвідання в форті Шевченко, колишньому Гур'єві, прекрасного музею Кобзаря. О. Гончар спогади про Мангишлак, не уникнувши обов'язкового ідеологічного підтексту, будує на контрасті: колись пекельної пустелі – та квітучого відродженого краю в радянські часи.

Безпосередньо в 1954 році, до «ювілею», казахською мовою, але з українською назвою в Алма-Аті була видана книга «Привіт тобі, Україно! (До 300-річчя возз'єднання України й Росії)» [47]. До книги увійшли 47 поезій 32 двох авторів, серед них шість поезій Жумагалі Саїна, чотири – Ебу Серсенбаєва, по три – Ебділди Тежібаєва і Саринралі Сейтова та ін. Серед цих творів і вже згаданий вірш «Тарас» Джамбула Джабаєва (у книзі він поданий як Жамбил Жабаєв). У «Тарасі», в якому оспівується велич Шевченка, згадуються Україна, Харків (українська столиця на той момент, коли писався твір), Дніпро, перебування Кобзаря на Мангишлаку, образ Катерини з однойменної поеми Шевченка. А також – піонер, інші прикмети «розквіту» українською землею, про що були Кобзареві думи, як стверджується в поезії «Тарас».

У 1956 році був надрукований перший в Україні казахський виробничий роман – твір Габідена Мустафіна «Караганда» [40] в перекладі відомого українського прозаїка Дмитра Бедзика за російськомовним виданням 1953 року. Ця книга мала засвідчити появу пролетаріату в Казахстані, перетворення цієї республіки в індустріальну. Про що ця книга, удостоєна премії Абая Кунанбаєва, красномовно свідчить цитата з біографічної довідки про Г. Мустафіна [13]: «<...> правдиво зображено життя казахських шахтарів, становлення казахського робітничого класу при великій допомозі російських і українських робітників та в боротьбі з націоналістичними елементами. Переконаливо також показує письменник ріст нової казахської інтелігенції, звільнення жінки з-під вікового гніту» [13, с. 429].

Текст цього роману був ще раз надрукований в Україні, але російською мовою [39] в серії «Заграва». У 1983 році з'явилося єдине в радянській Україні видання твору казахської літератури за межами Києва – у Донецьку, що було цілком логічним. По-перше, у романі йшлося про вугільний регіон, по-друге, персонажами твору були також донбаські шахтарі, які налагоджували видобуток вугілля на півночі Казахстану. Видання було оздоблене чорно-білими й кольоровими ілюстраціями художника В.С. Шенделя. І була інформативно насичена, компетентна передмова до видання роману «О романе “Караганда” и его авторе» В.П. Кічігіна [31].

Критик зазначає, що Г. Мусрепов писав про Караганду другої половини XIX ст., а Габіден Му-

стафін – про карагандинський вугільний регіон періоду перших п'ятирічок, про «становлення робітничого класу» Казахстану. Сам письменник теж пройшов робітничий шлях на казахських шахтах. А згодом керував Спілкою письменників Казахстану. У романі викладається історія шахтарської Караганди, ріст свідомості робітників – учорашніх степовиків, створення національного керівництва різних ланок. Один із героїв – казах, студент-практикант, який згодом приходиться до необхідності видобутку вугілля відкритим способом. Роман відзначається великою кількістю персонажів, серед них і жіночі образи, образи партійних керівників, працівники з Донбасу, які у кількості чотириохсот осіб прибули на карагандинські шахти. Автор передмови доводить, що дружба шахтарів Донбасу і Караганди у романі – не вигадка письменника, а реальність, на підтвердження якої В. Кічігін наводить конкретні факти. Ця дружба знаходить продовження у підтримці, яку надавали в роки війни і перші післявоєнні роки казахи українцям, допомагаючи відбудувати знищені шахти Донбасу.

Межа 1950–60-х років була позначена друком українською мовою двох казахських романів. Перший із них – «Школа життя» Сабіта Муканова [35], опублікований у 1960 році в перекладі вже відомого перекладача казахської літератури Д. Гринька, а також І. Соболя з алма-атинського російськомовного видання за 1958 р. Для прищвидження видання перший із перекладачів ретранслював, відповідно, першу частину «Повість про дитинство», І. Соболю – другу частину «Повість про юність». Автобіографічний роман Муканов присвятив батькам і шістьом сестрам.

Оповідь у романі ведеться невимушено, то від першої особи, то від «безсторонньої» третьої. Дія розпочинається від народження автора-оповідача, але розгортається нелінійно, з екскурсами в минуле і забіганням у майбутнє. Письменник розповідає про напівкочове життя казахів, культ коня, який панував серед них. Про що ж розповідається в тих чи тих розділах, красномовно свідчать їх назви: «Силач Канапія», «Знахарка Комбат», «Красуня Умсит», «Ханська ставка», «Калим», «Конокради», «Алашординці» та ін. Зрозуміло, що все це переплітається з викладом біографії оповідача, його важкого дитинства («Шлях у пекло», «Перше покарання»), початком віршування («Мій перший айтис»), розповідями про життєвих і творчих учителів («Байматамбет Зтулін», «Габдолла Токаєв», «Нуржан Наушабаєв», «Ібрагім (Абай) Кунанбаєв»), про власну творчу і політичну кар'єру, про перипетії політичного протистояння різних режимів на території Казахстану і прилеглих регіонів. Письменник багато мандрував, він був зачарований красою рідного краю, яку прагнув якомога точніше передати й читачеві у розділах «На вершині Кокше-тау», «Кзил-Жар», «Біля озера Алуа». Твір, у результаті, був дуже інформатив-

ним і цікавим для українського читача, вводив його у світ казахського буття.

Третя частина роману С. Муканова «Школа життя» – «Риси змужніння» [36] – була надрукована окремою книгою значно пізніше, у 1970 році. Ті ж самі перекладачі – Дмитро Гринько й Іван Соболю – так само сумлінно зазначили, що перекладали з російськомовного алма-атинського видання за 1966 рік. У книзі відтворюється період учителювання автора в аулі (1927–1935 рр.), розповідається про спроби об'єднання національних літераторів, про створення Казахської Асоціації Пролетарських Письменників (КазАППУ) тощо. Новим було те, що у книзі з'явилася передмова Д. Гринька «Співець краси і справедливості» [16].

У передмові Дмитро Гринько повідомляє, що Сабіт Муканов був сином наймита, входив у доросле життя як акин-домбрист. Певний вплив на нього справила дружба з Сакеном Сейфулліним, основоположником сучасної казахської літератури. У 1929 році, після навчання у Ленінградському університеті, Муканов поринув у вир літературного життя, у різні роки навіть очолював Казахську спілку письменників. Д. Гринько характеризує творчий доробок С. Муканова, до якого входять і роман у віршах «Сулущаш» про кохання раба і доньки бая, і поема «Білий ведмідь» про героїзм челоскінців, і роман «Ботагз» про повстання казахів і киргизів проти царської Росії у 1916 році, й роман «Сир-Дар'я» про будівництво греблі, в якому брали участь представники різних національностей. І, зрозуміло, автобіографічна трилогія «Школа життя», над якою письменник працював більше чверті століття (завершив у 1950 р.).

Відзначає автор передмови й український «слід» у доробку С. Муканова. Мається на увазі переклад казахською мовою «Слова о полку Ігоревім», а також поеми Тараса Шевченка «Гайдамаки».

У 1961 році вийшов друком роман «Пробуджений край» Габіта Мусрепова [37], перекладач якого І. Педанюк сумлінно зазначив, що першоджерелом було російськомовне видання твору за 1958 рік. Тематично роман тісно пов'язаний із «Карагандою» Г. Мустафіна, ніби передував цьому творові, висвітлюючи події казахського колоніального буття другої половини XIX – поч. XX ст. Дія, розбита на п'ять частин, розгортається як розлога епічна хроніка. Відкриття вугільного родовища Байжан не робить казахів щасливими, бо закланні баї продають громадську землю російському промисловцю Ушакову з вигодою лише для себе. Але традиційно революціонер-росіянин Биков, учителька Ліза допомагають «прозріти» казахському робітникові Буланбаю, формуючи національні кадри пролетарів-революціонерів.

Оскільки йшлося в романі про так званий дожовтневий період, то автор міг собі дозволити де-що більше відтворити національне гноблення казахів із боку Російської імперії. Також у романі

висвітлюються перипетії боротьби між місцевими, російськими й іноземними капіталістами за володіння шахтами, боротьба між баями, яка стала причиною походу казахів на Киргизію, соціальна нерівність і протистояння. Чимало інформації український читач міг отримати з «Пробудженого краю» про екзотичне життя кочівників, їх побут, звичаї, традиційне господарювання тощо.

До півторастолітнього ювілею Тараса Шевченка, біографія якого нерозривно пов'язана з Казахстаном і якого знають і люблять у цьому краї, була опублікована дуже цікава книга – «Брат наш, друг наш : сборник статей к 150-летию со дня рождения Т.Г. Шевченко» [12]. Статті були написані російською або казахською мовами, казахські заголовки дублювалися російською мовою. Збірник названий за заголовком статті Мухтара Ауезова, в якій йдеться про любов казахів до українського Кобзаря, його пошанування в Казахстані. У статті «Розговор с поэтом» (с. 33–43) М. Симченко розповідає про образ українського поета в казахській літературі, про переклади його творів казахською мовою. Цю ж тему продовжує А. Нуркатов у статті «Тарас Шевченко и казахская литература» (с. 58–75), про зміст якої можна лише здогадуватися, бо написана вона казахською мовою. Так само казахською мовою написані й статті С. Сейтова «Образ Шевченко в казахской поэзии» (с. 76–92) і Б. Науризбаева «Великий Кобзарь Украины на казахском языке» (с. 176–184).

Про перебування Т. Шевченка у Казахстані, про казахські мотиви у його творчості йдеться у шерезі статей – І. Дюсенбаева «Т.Г. Шевченко в Казахстане» (с. 50–57), Г. Сариколова «Казахстан в графике Шевченко» (с. 135–143), Л. Варшавського «Т. Шевченко о Казахстане» (с. 163–175), С. Умірбаева «Кто была казашка Катя?» (с. 185–190) і М. Абдикаликова «Тарас Шевченко на Мангышлаке» (с. 191–203, казахською мовою). Одна стаття стосувалася аспектів творчості Шевченка, зокрема ритміки його творів («Шевченковский четырехстопный ямб» (с. 111–134) А. Жовтіса), і ще одна – рецепції постаті Шевченка у художній літературі («К проблеме характера исторического героя (Шевченко в художественной литературе)» (с. 144–162) К. Куровой). Залишається додати, що збірник був ілюстрований репродукціями трьох картин Т. Шевченка, а також полотен В. Касіяна, С. Кукурузи, О. Дячкіна, В. Антоценка-Оленева.

Попри певний рівень ідеологічно-політичної ангажованості збірника, він був вагомим кроком у шевченкознавстві свого часу, не втратив актуальності й досі. Показовим є те, що серед його сторінок мною була знайдена вимогова картка, заповнена Іваном Дзюбою, що свідчить про те, що він ґрунтовно штудював зміст збірника «Брат наш, друг наш».

У 1968 році побачила світ перша і єдина збірка поезій українською мовою всесвітньо відомого

поета, філолога, філософа, громадського діяча Олжаса Сулейменова. Це збірка «Добра пора сходу» [53]. Щоправда, це були переклади не з казахської, а з російської мови. Вірші у збірці були розділені за розділами (чи циклами?): «Луна дикого поля», «Ніч здійснення бажань», «Жінка-румійка», «Чорне дерево» та «Земле, вклонися людині!». Всього ж у збірці було перекладено 81 поезію О. Сулейменова. Чимало творів були присвячені красі рідного Казахстану, його історії, ментальності й культурі співвітчизників («Аргмак», «Самум», «Молитва батира Мамбета перед стратою», «Кривий кулан», «Ну й кінь!», «Махамбету», «Говори, Кара-батир!», «Пісенька дєрвіша», «Бет-Пак-Дала», «Азіатські ватри», «В лютому травень. Урюк зацвів», «Горло марала», «Копач колодязів Казбек», «Домбра», «Дике поле», «Розкопки в зоні Шар-Дарінського водосховища» та багато ін.).

Казахська культура органічно вписувалася у світову, ставала невід'ємною її частиною. Тому значна частина поезій Сулейменова – це осмислення здобутків культури інших народів, проблем міжетнічних, міжрелігійних, міжкультурних взаємин: «Жінка-румійка», «Русь Врубеля», «Чикаго. В природничому музеї», «Рейс свободи», «Злива в Нью-Йорку», «Колумбійці! Голосувати!», «Вожді індіців, мов гурт нетяг», «Негр в приміщенні ООН», «Париж!», «Дикі горлиці на аеродромі Орлі», «Гора Монмартр вита над Парижем», «Ніч. Париж», «Індія», «Африканські ритми (Ануару Алімжанову)».

Перекладали поезії О. Сулейменова переважно професійні ретранслятори: В. Гужва – дев'ять творів, Д. Давидюк – вісім, Л. Тиглій – шість, В. Мордань – три. Найбільше ж доклався до перекладів Юрій Петренко, який передав українською мовою аж 20 поезій казахського автора. Також перекладачами були і відомі українські поети: Д. Чередниченко – сім поезій, А. М'ястківський – вісім, М. Вінграновський і В. Підпалый – по чотири, Б. Олійник – п'ять. До цього ще варто додати, що розлогу поему «Земле, вклонися Людині!» переклав Ю. Сердюк, а невелику за обсягом поему «Буря в Егейському морі» – М. Томенко.

Досвід із видання збірки О. Сулейменова, безперечно, був використаний і при виданні збірки творів Абая Кунанбаєва «Поезії» [33]. Високий статус видання і класика казахської, тюркської та світової поезії підкреслював той факт, що книга виходила в серії «Перлини світової лірики». Традиційно для книг цієї серії на початку йшла розлога передмова. Збірці віршів Кунанбаєва передувала стаття Ісхака Дюсенбаєва «Велич Абая» [23]. І. Дюсенбаєв, як цього вимагали канони радянського літературознавства, перебільшує економічно-культурну відсталість казахів на початок XIX ст., унаслідок чого приєднання Казахстану до Російської імперії подається як великий позитив для розвитку казахської нації й культури. Уже у складі цієї імперії народився і жив поет, який отримав

два імені – Ібрагім і Абай, але в поезії завжди виступав під питомо казахським іменем. Також автор передмови розповідає про навчання у Семипалатинському медресе, про перші спроби віршування у 12 років. Відмова від духовної кар'єри стає причиною сутички з батьком Кунанбаєм, яка обертається матеріальними негараздами. Поетичні та публіцистичні виступи на захист казахів і їх культури, проти соціальної несправедливості викликають невдоволення царської адміністрації, тому більше десяти років поет перебуває під негласним поліційним наглядом. Тяжкі втрати супроводжували Абая. У 27-річному віці помирає від сухот старший син Кунанбаєва Абдурахман, а в 1904 році поет утрачає молодшого сина Магав'ю. Це страшні удари для будь-якої людини, особливо для тюрків, для яких сини, передусім старший, були найдорожчими людьми. Тому Абай після смерті Магав'ї прожив усього 40 днів.

І. Дюсенбаєв відзначає високий рівень начитаності, освіченості Абая, що виявляється, зокрема, в афористичності його поезії. Кунанбаєв був прекрасним знавцем не лише давньоказахської літератури, а й персько-таджицької, азербайджанської й узбецької класичної лірики. Він був добрим знавцем також європейських літератур, насамперед російської. У перекладах і переспівах Абая побачили світ «Лейла і Меджнун», «Фархад і Ширін», «Іскандер-наме», «Сказання про Азима», байки І. Крилова, поезії О. Пушкіна й М. Лермонтова, «Євгеній Онегін», поема «Масгуд» за «Східною легендою» І. Тургенева та ін. Також Дюсенбаєв аналізує основні мотиви лірики Абая: життя аулу, жінки («Скарби душі жіночої»), людина і природа, історична доля народу, сатиричне висміювання баїв, декларація служіння народів тощо. Час від часу звучать мотиви духовної самотності, передчуття смерті, яка «од кривд лікує сповна». Абай був правдивим мусульманином, але повністю заперечував догматизм офіційної релігії, критикував ісламське духовенство, через що виникала «отрута непорозуміння» зі співвітчизниками. Були у поета і прозові «Напучування».

Автор передмови з позицій «єдино правильної» ідеології критикує поета за те, що він «не бачив класового коріння гноблення», чогось там «не міг зрозуміти», натомість проповідував просвітницькі ідеали, закликав досягати загального добробуту мирним шляхом [23, с. 15]. Критикувалися і заклики повернутися до первісного патріархально-родового ладу, хоча дуже міцне між тюрками звичаєве право – адат – могло би бути міцною основою щасливого співіснування співвітчизників. Призначення ж поезії Абай убачав не у служінні окремим баям, як це робила більшість акинів у минулому, а в захисті народних прав і свобод. Завершувалася передмова пафосно і передбачувано: «І тільки радянський народ гідно оцінив спадщину Абая» [23, с. 28]. Примітки до видання також підготував Ісхак Дюсенбаєв [48].

Усього в «Поезіях» Абая було вміщено 70 віршів, ретрансляторами були знані поети і перекладачі С. Йовенко (сім поезій), А. Кацнельсон (п'ять), В. Забаштанський (п'ять), О. Жолдак (п'ять), П. Мовчан (три), С. Литвин (п'ять), Н. Тихий (два) та ін. Перекладачем поеми «Іскандер» став Володимир Коломієць. Безперечно, книги поезій О. Сулейменова й А. Кунанбаєва стали здобутком українського перекладацтва і вагомим кроком у популяризації казахської літератури серед українських читачів.

У тому ж 1974 році в серії «Скарбниця братніх літератур» був опублікований роман Тахаві Ахтанова «Буран» [10], у якому йдеться про колишнього фронтовика Коспана, тепер колгоспного чабана. Він рятує отару від страшного бурану в оазисі Кішкене-Куми, але до всього ще й додається згряя голодних вовків. У романі детально відтворюється боротьба чабана зі стихією й хижакими, яка породжує асоціації зі «Старим і морем» Е. Хемінгуей. Оповідь про «сьогочасні» події перемежується екскурсами у фронтове минуле, друга Касбулата, який став кар'єристом, безпринципною і безвідповідальною людиною, готовою знищити заради власного добробуту громадське добро і тих, хто стане на його шляху. Згадує чабан і про складні перипетії особистого життя, драматичну долю дружини Жанил, непрості стосунки з прийомним сином Каламушем. Зрозуміло, що, зрештою, Коспан долає сили природи, зберігши отару. Як наслідок, твір був удостоєний літературної премії імені Абая Кунанбаєва. Варто відзначити вдалий переклад роману Ф. Моргуном, якому вдалося дуже точно і повно відтворити колорит казахської мови.

У виданні була передмова Павла Косенка «Тахаві Ахтанов та його твір “Буран”» [32], із якої дізнаємося, що казахський письменник, як і герой його твору, теж пройшов через Другу світову війну, воював, зокрема й на українських теренах. У його доробку на той момент були монографічний нарис про вже нам відомого Г. Мусрепова, переклади казахською мовою творів І. Тургенева, О. Горького, «Ходіння по муках» О. Толстого. А ще був роман «Суворі дні» про оборону Москви, у тому числі – про «подвиг» панфіловців, який був, як тепер стало відомо, створеною журналістами через недогляд інформаційною булькою, котру потім ніхто не наважувався розвінчати. Т. Ахтанов працював над романом винятково за друкованими джерелами, а увага до панфіловців пояснювалася тим, що серед «затверджених» героїв також були казахи.

Якщо роман «Буран» був не досить великим за обсягом, то трилогія Абдіжаміла Нурпеїсова «Кров і піт» [43] вражала своєю епічною розлогістю. З російськомовного видання 1973 року трилогію Нурпеїсова переклали Дмитро Гринько (книги першу і другу) і Богдан Чайковський (книгу третю). Дія твору розгортається в степу й на узбережжі Аральського моря, відтворюючи життя і

нелегку працю скотарів і риболовів, красу й суворість казахської природи. Національне гноблення казахів виявляється й у соціальних утисках із боку російського рибпромисловця Федорова. Були, зрозуміло, й «передові» росіяни – просвітняно-революціонери Ознобін і Селіванов. А потім іде детальне висвітлення бойових подій часів революції та громадянської війни, детальне зображення єднання мурзи Танібергена і російського генерала Чернова на підтвердження тези про ворожість гнобителів незалежно від їх національності. А завершують трилогію приклади грандіозних перетворень на Аралі й у степу після завершення військових дій і утвердження більшовиків у Казахстані. Попри явну заїдеологізованість трилогії варто зазначити, що «Кров і піт» була доброю можливістю проникнути у матеріальний і духовний світ казахів, у самотній характер їх ментальності й культури. Сприяв цьому і досить повний «Пояснювальний словник» [46], яким завершувалося видання.

А за рік до публікації українською мовою трилогії А. Нурпейсова, у 1976 році, була надрукована і перша в Україні антологія казахської лірики «Струни домбри: Молода поезія Казахстану» [52]. Невелику передмову «Щасливої дороги!» [9] до антології написав асакал казахської літератури Мухтар Ауезов. У ній письменник виклав коротку історію казахської поезії – від акинів Суюнбая, Шоже, Оринбая, Джамбула, через творчість зачинателя писемної літератури казахів Абая Кунанбаєва, до розквіту всіх родів літератури у ХХ ст.

Ідеться у передмові й про українсько-казахську літературну дружбу, про акина Таразі (Т. Шевченка) у казахських народних легендах, переказах і навіть казках, про казахські мотиви у творах О. Десняка, О. Донченка, Т. Масенка, Ю. Смолича, І. Сенченка, Н. Забіли. Не міг М. Ауезов обійти увагою той факт, що чимало казахів-письменників у роки війни пройшли довгі дороги Україною. Переклади творів української літератури мали стійку традицію, яка значно поживалася після V конференції письменників Азії й Африки у вересні 1973 року в Алма-Аті, до початку якої у видавництві «Жазушы» побачили світ 50 книг із літератур інших народів. Славу казахській поезії творять у світі молоді літератори Олжас Сулейменов і Кадир Мурзалієв. «Ак жол» – «світлої путі» «на гостинній землі великого Кобзаря» бажає на завершення антології молодим поетам-казахам М. Ауезов.

Оскільки в антології йдеться про творчість молодих, а отже, мало знаних поетів, то до кожного з них подаються короткі біографічні та творчі довідки. Загалом репрезентовані 24 молоді поети Казахстану (серед них – чотири поетеси), для кожного – від двох до дванадцяти (О. Сулейменов) перекладених віршів. Переважно діяв принцип: для кожного поета – один перекладач, хоча не завжди. Так, твори Сулейменова подаються в перекладі п'яти поетів. Проте це швидше виняток, бо не про-

сто намагалися пов'язати одного поета з одним перекладачем, а й дотримувалися при цьому гендерного принципу: поезії Куляш Ахметової переклала Світлана Йовенко, Надії Чернової – Ірина Жиленко, Рафаеля Нізбекова – Павло Мовчан, Дуйсенбека Канатбаєва – Олесь Лупій, Мухтара Шаханова – Володимир Лучук, Кадира Мурзалієва – Дмитро Павличко і т.д.

Через два роки побачила світ ще одна антологія казахської літератури – цього разу оповідань молодих письменників під назвою «Червоні яблука» [58]. Варто відзначити, що ці обидві антології вийшли друком у видавництві «Молодь», бо зазвичай абсолютна більшість перекладів із літератур народів СРСР виходили у видавництві «Дніпро» чи його попередникові – Державному видавництві художньої літератури. Як і в поетичній антології, в «Червоних яблуках» подаються короткі біографічні довідки. Всього представлені 18 молодих прозаїків, кожен – лише одним оповіданням. Виняток становить Магзом Сундетов, репрезентований двома оповіданнями.

У зовсім короткій передмові «Світло для прийдешнього» [37] Шахан Муртазаєв повідомляє, що зачинателем казахського оповідання був Мухтар Ауезов, класиками «малої прози» стали також Беймбет Майлін і добре нам відомий Габіт Мурсепов. Спираючись на казахське прислів'я «Учений без учня – вдівець», Ш. Муртазаєв стверджує, що в новелістиці Казахстану є гідні продовжувачі славних традицій: твори 18 молодих прозаїків свідчать про значний літературний потенціал казахської прози і репрезентують різні регіони республіки, столицю, великі й малі міста, а також село.

Оповідання вирізняються насамперед оптимізмом, життєствердністю. Упорядник Калдарбек Найманбаєв намагався уникати політичних колізій, пафосних текстів при їх відборі. Тому основна увага у творах антології зосереджена на морально-етичних проблемах, які були близькими і для українського читача. Перекладачами стали знані українські прозаїки і поети М. Олійник, М. Ілляш, В. Сенченко, М. Довга, Б. Чіп та ін. Варто сказати кілька слів і про оформлення книги. Червона ошатна палітурка, золоті букви, традиційний казахський орнамент унизу – необхідні, але такі рідкісні прикмети книги в той час, коли на кожному кроці урізали фінансування, отже, максимально економили на оформленні книг.

Завершувалися 70-ті роки у виданні казахської літератури українською мовою в 1979 році романом Ануара Алімжанова «Сувенір із Отрара» [1] в серії «Скарбниця братніх літератур». Роман цікавий уже тим, що оригінальна його композиція – це роман навіть не у новелах, а в повістях. Учителю Аскар і науковець-історик і археолог Жомарт об'єднують різні за спрямуванням повісті, в яких не завжди виступають головними персонажами. Зображення «революційних перетворень» у казахському степу – те, що віталосся органами нагляду і

контролю, отже, сприяло публікації роману. Показовим є образ комуніста – табунника Сапар-аги, яким і повинен би бути в ідеалі комуніст, але насправді про його типовість у реальному житті говорити не доводилося. Паралельно ж розгорталася ідея, яку за бажання можна би записати і в націоналістичні, – ідея виявлення й охорони «одвічного коріння народного життя». Зокрема це стосується й розкопок на руїнах Отара, розквіт якого припадає на домонгольський період, – пошуку коріння казахської національної ідентичності ще в тих далеких часах. Третя повість, однойменна з назвою роману, отже, ключова, будується на художньо-публіцистичному діалогові сучасного буття головних персонажів і оттарського минулого.

Інформативно цікавою і насиченою є передмова до книги «Ануар Алімжанов» [29] Зої Кедріної, яка повідомляє, що письменник має тривалий досвід журналістської діяльності, вагомі здобутки в серіях репортажів, зокрема й літературних. Це і висвітлення життя чабанів, і розповідь про юність Курмангази Сагирбаєва, легендарного казахського домбриста і композитора XIX ст., і репортажі зі Всесвітнього фестивалю молоді та студентів у Москві, й аналіз російськомовних творів тюркських письменників, і життя різних континентів і країн (отже, Алімжанов був «виїзним»). Уперше Аскар і Жомарт стали персонажами нарисової, тобто напівдокументальної, повісті «Караван іде до сонця», а вже потім переходять у твори повністю художні (хоча журналістський досвід, побачене і почуте трансформується й у цих творах), зокрема й у роман «Сувенір із Отрара». Новаторський характер цього роману, стверджує З. Кедріна, насправді є продовженням давньої традиції літератур Центральної Азії, які тяжіли до циклізації епічних творів, вішованих чи прозових.

Національно-історична проблематика «Сувеніру з Отрара», на думку дослідниці, так само є продовженням традицій центральноазійських літератур. Крім цього роману, в якому історія переплітається з сучасністю, в доробку Ануара Алімжанова є ще два історичні романи: «Стріла Махамбета» (1967) – про національно-визвольний рух казахів проти Росії в XIX столітті під проводом Ісатая і Махамбета й «Гонець» (1973) – про казахський опір джунгарам і втечу від них («втечу з білими п'ятами»).

Чи не найактивніше друкувалися українські переклади з казахської літератури у 1980-ті роки. У 1983 році були опубліковані вже згадуваний російськомовний текст «Караганди» [39] Г. Мустафіна і ще одна антологія – «Казахське радянське оповідання» [25] в серії «Радянське оповідання», тепер уже не лише молодих, а і зрілих літераторів. Усього було 20 оповідань, по одному на кожного з авторів, добре знаних (Мухтар Ауєзов, Сакен Сейфуллін, Габіт Мусрепов, Такен Алімкулов, Шерхан Муртазаєв та ін.) і не дуже, твори яких підбирав для перекладу упорядник Ка-

лаурбек Кудайбергенович Турсункулов. Були відібрані твори, в яких переважала морально-етична проблематика, сучасні думки і переживання казахів, на протигагу до традиційного висвітлення «революційного» минулого чи героїзму в різноманітній борні. До перекладу були залучені молоді, але добре знамі літератори, які згодом стали провідними українськими прозаїками: В'ячеслав Медвідь, Юрій Покальчук, Олег Покальчук, Анатолій Камінчук, Наталія Плячинда, Світлана Коба, Світлана Жолоб, Степан Наливайко та ін.

Так само журналістський досвід суттєво вплинув на творчість ще одного казахського письменника – Азілхана Нуршаїхова, – чий «роман-діалог» «Істина і легенда» [44] був надрукований українською в 1984 році. Передмова Мурзабека Дуйсенова мала невибагливу назву «Про Азілхана Нуршаїхова» [22]. Письменник розпочав свою діяльність як журналіст у кінці 1930-х років, а заодно писав вірші. Одна з поезій, «Акину Джамбулу», зробила Нуршаїхова відомим, бо живий класик Джамбул Джабаєв написав поетичну відповідь юнакові. А потім була війна, яку письменник закінчив у званні сержанта, тобто відчув усі її жахи і випробування. Перші книги нарисів письменника були синтезом літератури й журналістики. Пізніші романи й повісті так само позначені прикметами автобіографізму й реальних подій, хоча художній струмінь у них уже домінував. Був і український слід у біографії Нуршаїхова, який визволяв Волинь.

Розповідає М. Дуйсенов і про специфіку роботи над романом «Істина і легенда». А. Нуршаїхов, як журналіст, брав кілька інтерв'ю в Бауірхана Момиш-ули – відомого казахського письменника, а до цього – воїна-«панфіловця», автора роману «За нами Москва». А паралельно опрацьовував історичні дослідження, спогади тощо. Згодом ці інтерв'ю з авторськими вкрапленнями, екскурсами стали основою роману-діалогу.

Замість розділів письменник використовує поділ на «Діалог перший», «Діалог другий» і так до «Діалогу сьомого». У тексті переплітаються постійно довоєнне минуле, війна і сучасність, яка ніби перевіряється крізь призму світогляду учасників війни. Нуршаїхов звертає увагу на те, що квартира Момиш-ули невелика, без жодних натяків на розкіш, хоча такий відомий фронтовик і письменник цілком міг домогтися чимало привілеїв і побутових винагород. Був автор роману «За нами Москва» також суворим у вихованні дітей, хоча і люблячим батьком, чоловіком, відзначався завищеним почуттям справедливості, відстоюючи інтереси багатьох ветеранів війни, які зверталися до нього за допомогою. Розмови двох фронтників розвінчували романтику війни, натомість розкривали всю її злочинність, жорстокість, кривавість, важкі, часто нестерпні будні та героїзм рядового солдата, його щоденну стійкість і кмітливість. Попри те, що багато міфів, легенд було розвінчано в «романі-

діалозі», письменники так і не зважилися виступити проти фейкового подвигу і смерті героїв-панфіловців, що зрозуміло – інакше книга не була би надрукована.

За рік до «Істини і легенди» українською мовою була опублікована у видавництві «Молодь» збірка повістей Калдарбека Найманбаєва «Нічна дорога» [42]. У вихідних даних було зазначено, що В. Сенченко і В. Ковтун переклали їх із казахської, але це вже були хитрощі, за якими ховався факт перекладу з російськомовного перекладу. Повість «Удвох з батьком» побудована як спогади про вчителя математики Нуртаса. Це і важке воєнне дитинство, і втрата батька, якого він дуже любив, і єднання з односельцями у праці, й мудрість старших, і вороже ставлення до вітчима Курмана, якого після навчання в інтернаті щиро полюбив, не менше ніж батька. Це й усвідомлення того, що дуже часто підступність і підлість отримують верх над чесністю й порядністю. Попри це головний герой не зламався, не зрадив юнацькі ідеали. Він відмовився від кар'єри науковця і пропрацював усе життя у провінції, що стало причиною сімейних негараздів. І через весь твір проходить шемлива розповідь про нерозділене справжнє кохання.

Про непрості стосунки між друзями, старшим і молодшим поколінням, про кохання – повість «Прощатися не хочу», прикметною ознакою композиції якої є кільцеве обрамлення. Оповідь у «Нічній дорозі» ведеться від першої особи. Оповідач у відрядженні заходить у краєзнавчий музей і несподівано дізнається про незвичну історію прапора, який здавався спочатку нічим не примітним. Історію переказує працівник музею Мейрам на милицях, теж від першої особи, отже, маємо «історію» в «історії». Комісований Мейрам повертається з фронту в товарному вагоні, везучи в мішку незвичний вантаж – червоні прапори до свята. Але про це не знають кримінальники, які готові поціпити, відібрати будь-яку, навіть найменшу, матеріальну цінність, тому Мейрамові довелося виявити не менший, ніж на фронті, героїзм, щоби довести вантаж за призначенням. А паралельно ми дізнаємося про важке життя аулу в роки війни, про нелегку працю і стійкість жінок, дітей і старих. Зрозуміло, що колізії всіх повістей книги «Нічна дорога» були близькими і для українських читачів, а ще приваблювали певною екзотичністю казахського життя.

А після цього настала черга ліричних видань. У 1984 році з загальною назвою «Поезії» [24] вийшла книга творів Хаміда Єргалієва. Передмову до збірки віршів «Висока напруга» [49] написав класик радянської казахської лірики Сагінгалі Сеїтов, який повідомив про півстолітню історію знайомства з поетом, визначальними рисами його характеру і творчості назвав полум'яність і зосередженість на роздумах про сучасність і майбуття Вітчизни. Серед фактів біографії письменника С. Сеїтов акцентує увагу на тому, що Х. Єргалієв був коман-

диром ескадрону на Третньому Українському фронті, визволяв Україну, в яку приїжджав після війни. Автор передмови наводить факти того, що Канів і Шевченко займали особливе місце у житті та творчості казахів, стосується це і Хаміда Єргалієва.

Збірка була невеликою за обсягом – всього 27 поезій і дві поеми. Найбільше увагу українських читачів привертала «Дума про Тараса», перекладена Наумом Тихим. Розлога поема «Мій земляк» є відтворенням фронтових спогадів і переживань поета, зокрема й «українських» спогадів, кожна з п'яти частин має назву «Перший відгомін про легенду», «Другий відгомін про легенду» і т.д. Перекладачем цієї поеми був В. Бровченко. А поезії Єргалієва перекладали Д. Бакуменко (десять), Ю. Петренко (шість), по три – В. Лучук, В. Коломієць, М. Томенко та ін.

Наступного року в серії «Бібліотека “Братерство”» була надрукована книга поезій «До берегів Дніпра» [50] Сагінгалі Сеїтова, автора передмови до попередньої поетичної збірки. До збірки Сеїтова увійшло значно більше творів, ніж до книги Єргалієва, – усього 106 поезій, розділених на три частини без назв (I, II, III). Першу частину збірки можна умовно назвати «Роздумами». Переважно це спроби осмислити і передати вагомість, велич культури різних народів, досягнути їх специфіку через визначних представників, витвори мистецтва, навіть через ландшафти і клімат. Серед цих творів кілька присвячені Україні й українській культурі: «Таврія», «Київ», «Чернігів», «Монумент дружби», «В музеї Тичини».

У другій частині йдеться про лихоліття війни, малі й великі перемоги як на фронті, так і в тилу. Спочатку переважають твори, заголовками до яких беруться топоніми, переважно казахські, потім – назви професій («Поштар», «Коректор», «Муляр»). Як визволитель України, Сеїтов не міг не згадати у цій частині про неї. Так до збірки потрапили вірші «Вода з Дніпра», «Харкову», «Хай живе Україна!». Проте недопрацюванням упорядників і перекладачів можна вважати те, що не були ретрансльовані українською такі поезії Сеїтова з українськими мотивами, як «Скаче Щорс на коні», «Зустріч», «Оксана», «Микола Кармелюк» (про ці вірші дізнаємося з передмови до збірки). У третю частину збірки потрапили твори про кохання, про незбагненну і всепереможну жіночу красу.

Однотипно до назви збірки передмову «До берегів Дніпра» [34] написав відомий львівський поет і перекладач Володимир Лучук, який був добре знайомим із С. Сеїтовим. В. Лучук на початку запевнює, що казахський поет «знає і любить Україну», бо починав строкову армійську службу в Харкові, зустрічав українських цілинників у казахському степу, пізніше – групу українських письменників у Цілінограді під час декади української культури в Казахстані (1966). Сагінгалі Сеїтов перекладав казахською твори Шевченка, Франка, Лесі Українки, Тичини, українських поетів-

сучасників. У його доробку були й літературознавчі дослідження українсько-казахських зв'язків: «Образ України в казахській поезії», «Образ Тараса Шевченка у творах казахських поетів», «Мої зустрічі з Тичиною» та ін.

Також В. Лучук розповідає про особисті стосунки з Сеїтовим. Так, у 1966 році, під час декади української культури в Казахстані, вони сиділи поряд у літаку і так припали один одному до душі, що Сагінгалі Сеїтов переклав казахською один із віршів львів'янина. А ще казахський поет вразив Лучука своєю ерудованістю, коли мова зайшла про «Зів'яле листя» Франка. Через тиждень відбулася наступна зустріч уже у Львові, в час святкування 110-річчя з дня народження Каменяра. Потім особисте спілкування продовжилось через 15 років у Києві й Чернігові, коли святкувався 90-річний ювілей П. Тичини. А в цей проміжок Сеїтов писав нові «українські» вірші, про які нам повідомляє В. Лучук, але не всі з яких потрапили в перекладену збірку.

Довгі роки дружби казахського й українського поетів пояснюють, чому левову частку вірші Сеїтова у збірці переклав Володимир Лучук (тридцять сім) і його дружина Оксана Сенатович (п'ять). Чимало поезій казахського лірика переклали також Петро Засенко – тринадцять і Дмитро Павличко – дев'ять. Серед перекладачів збірки «До берегів Дніпра» були також такі майстри поетичного слова, як В. Герасим'юк, Ст. Литвин, М. Карпенко, Р. Третьяков, Ф. Моргун, Д. Головка, Я. Ярош та ін.

Свій слід в українсько-казахських літературних взаєминах залишила й Чорнобильська трагедія. Серед ліквідаторів наслідків катастрофи був і казахський поет Бахитжан Канап'янов. Уже в 1987 році в Алма-Аті вийшла друком російською мовою його збірка «Аист над Прип'яттю» [28]. Автором передмови «Зона человеческого достоинства» [15] був український поет Леонід Горlach. Передмова частково відтворює трагедію Чорнобиля, та загалом написана в дусі переможних реляцій, мовляв, згуртовані під проводом партії народи Союзу здатні здолати будь-яке випробування, будь-яку біду. Л. Горlach високо оцінює «вірші Бахитжана Канап'янова, які з'явилися в результаті перебування в небезпечній зоні, а не нав'язні газетними репортажами <...> вірші Бахитжана – ще одне підтвердження нашої давньої дружби народів, без якої будь-яке горе виявилось би у стократ більшим і невиліковнішим» [15, с. 4].

Через два роки скорочений варіант збірки вийшов у видавництві «Молодь» у перекладі українською мовою під назвою «Бусол над Прип'яттю» [27]. Не маємо належної інформації, щоби вірити чи не вірити твердженню у вихідних даних збірки, що Борис Шлапак «переклав з казахської» (Можливо, це так і є, а можливо, це традиційні хитрощі, за якими ховається переклад із російської, тим більше що був авторський російськомовний варі-

ант збірки). Звершувалося українське видання збірки біографічною довідкою про Канап'янова [11].

Міжкультурний українсько-казахський перегук і влучне відтворення трагедії прозвучали вже у вірші, який не потрапив в українськомовну збірку, – «Белая птица с черной отметиной» (перегук із відомим фільмом Івана Миколайчука). Цей символ домашнього птаха, який залишився без вічного супутника – людини, проходить через усю збірку, давши їй і відповідну назву. Ще до кінця не усвідомлюючи масштаби Чорнобильської катастрофи, казахський поет надає їй планетарного звучання у віршах «Земная гавань космоса», «Кочевая звезда», «Всесвіт». Трагедійність ситуації підсилюється алюзіями з творів Ч. Айтматова, Д. Сікейроса, інших визначних митців світу, певні аналогії з ядерними випробуваннями на батьківщині поета звучать у поезії «Казахські пейзажі». Канап'янов подає віршові й прозові замальовки побаченого, роздуми над долею переселенців із Чорнобильської зони і долею всього людства на межі тисячоліть. Можна стверджувати, що поет явно перевершив автора передмови у глибині бачення ситуації.

Звершувалися 80-ті роки в українському перекладацтві з казахської виданням у 1988 р. роману Дукенбая Досжанова «Шовковий шлях» [20] у серії «Бібліотека історичної прози». Передмову до історичного твору написав фахівець із дослідження тюркських літератур і перекладач українською мовою багатьох тюркськомовних ліричних і епічних творів Григорій Халимоненко («Золота коліска казахів» [57]). Власне ця передмова викладає не тільки історію написання роману, а й дає його повноцінну характеристику.

Золотою коліскою казахів Г. Халимоненко називає вже добре відоме нам за романом А. Алімжанова місто Отрар, яке в ранньому Середньовіччі постало як найпотужніший центр Великого Шовкового шляху, з яким пов'язана історія кипчаків, чи «казаків», тобто казахів. Отрар якраз і був центром східних кипчаків – протоказахів. У центрі роману Досжанова – кульмінаційний момент в історії цього міста, коли в період його найбільшого розквіту владар Отрару відмовляється підкоритися імперії Чингізхана, навіть домовлятися з великим тираном. У 1218 році небіж правителя Іланчик Каїрхан вбиває 450 посланців у каравані, надісланому могутнім ханом монголів. Робить він це з намови володарів сусіднього Хорезму, щоби посіяти ворожнечу між небожем і правителем Отрару Кадар-Букуханом, але в результаті це призвело як до знищення Отрару, так і до зруйнування Хорезму як держави.

Халимоненко відзначає майстерність письменника, який уміло перетворює в художні деталі інформацію з історичних, археологічних, інших наукових джерел, ілюструючи це на прикладі знайденої археологами монети з «Ескендеровим Буцефалом». У творі звеличується стійкість мешканців міста і його правителя, які стримують неперемо-

ну монгольську навалу, відтворюються перипетії боротьби за Отрар, його руйнування.

Але власне бойові дії не є центральними в романі. Значно більше уваги надається зображенню побуту, звичаїв різних верств населення, архітектури, політичного життя міста й середньовічного Сходу загалом, торгівлі, свят, трудової діяльності різноманітних ремісничих цехів. А ще більше – освіти, науки, літератури, інших видів мистецтва. У творі детально описується отрарська бібліотека – найбагатша у тогочасному світі, розповідається про пов'язаних із містом тієї доби визначних мислителів і письменників Аль-Фарабі, Махмуда Кашгарі, Юсуфа Баласагуні. Халимоненко вважає, що в романі суттєво перебільшені культурні надбання кипчаків, але давні джерела свідчать, що й велич Отрара не є вигадкою письменника. Дукенбай Дошжанов спирався не лише на дослідження науковців, а й активно використовував казахський фольклор, тому в романі з'являється образ дівчини-воїна Барчин, яка є трансформацією, історичною конкретизацією образу дівчини-богатиря Барчин-Сулу з тюркських народних переказів, які не прив'язували дію до певного часового періоду.

Отрар ще якийсь час проіснував як місто на шляху торгових караванів, але після XVIII ст. від нього залишилися лише руїни. Роман «Шовковий шлях» знайшов уячного читача в Україні як своєрідна аналогія до «Великого льоху» Тараса Шевченка, тим більше що 1980-ті роки були періодом буму історичних романів серед української читачької аудиторії.

Здавалося, що зростання кількості перекладів із казахської мови українською в 80-ті роки відкриває чудові перспективи в культурній співпраці на подальші десятиліття. Але розпад СРСР, політичних і економічних зв'язків призвів і до руйнування нібито таких міцних зв'язків культурних. Як наслідок, у 1990-ті роки в незалежній Україні не було видано жодного твору казахської літератури. Це не було винятковим явищем, бо так само майже повністю припинилося видання будь-яких перекладних книг не лише з тюркських літератур, а з усіх літератур колишнього Союзу. Не кращими були справи і в наступні десятиліття, аж до теперішнього часу. Винятком були хіба що окремі видання з азербайджанської, киргизької, туркменської та узбецької літератури.

Приємно, що ця сумна традиція у 2000-ні роки перервалася стосовно казахської літератури, хоча ще далеко до того жанрового різноманіття, кількості імен письменників, якими позначені були 1950–80-ті роки. Стіну мовчання пробили у видавництві МАУП, яка надавала контактам зі Сходом великої ваги. У 2001 році в перекладі В. Ковтуна і М. Меднікової з російської мови була видана книга поем Мухтара Шаханова «Омана цивілізації (Сага про мораль епохи)» і «Остання тасмниця Чингізхана («Передсмертні тривоги тирана» з роману в поемах “Космоформула караючої

пам'яті”» [59] з коротенькою, на одну сторінку, «Передмовою» [21] Івана Драча. Автор передмови дав настільки влучну й концентровану характеристику казахського поета, що краще й не скажеш: «Мухтар Шаханов є одним з сучасних провидців, оборонцем споконвічних людських духовних цінностей, без яких годі сподіватися майбутнього: любові до жінки, до свого народу, до рідної землі. І ще – невиситомої жаги знань. Мухтар Шаханов – глибоко народний казахський поет-філософ, тому епічність, мудрість його творів здатні схвилювати людину будь-якого континенту <...>» [21, с. 3].

«Сага» «Омана цивілізації» має химерну композицію: оповідь постійно переривається додатками до поеми (наприклад, «Без “Манаса” не буде весілля»), поемою в поемі тощо. Автор використовує «три рівні мислення» – з висоти пташиного польоту, висоти польоту літака і висоти космічного польоту. Оповідач фокусується зверху то на тайландській Патайї, то на стародавньому протоказахському Отрарі, на різних часах і просторах, обмірковує проблеми генетики й філософії, вдається до філософських узагальнень про Землю, культуру окремих етносів і загальносвітову культуру, констатує єдність усього світу. Над усім панує тривога від того, що втрачається коріння, витoki людини, етносу, нації, культури, а це загрожує загибеллю людини й людства у майбутньому.

Нелінійна, вибаглива композиція характерна і для драматичної поеми «Остання тасмниця Чингізхана», зі значною кількістю побічних епізодів, уставних текстів тощо. В центрі уваги – влада і людина, права й обов'язки, перервний чи безперервний зв'язок часів і поколінь. Проблеми, які хвилюють письменника у драматичній поемі й у «сазі», актуальні й у сучасній Україні, хоча в щоденній суєті небагато мислителів, представників інтелектуальної еліти української нації так гостро і глобально ставлять питання, тому книга Шаханова є важливою для вітчизняного читача. Змушує глибоко замислитися над сутністю буття окремої людини, її місця і ролі в бутті нації й людства також книга-есе «Плач мисливця над провалляем», написана М. Шахановим у співавторстві з Ч. Айтматовим. Це підтверджують і наведені в кінці видання (С. 199–219) вислови діячів світової культури й інтелектуалів із різних країн про поезію казахського письменника. Завершують «Оману цивілізації» «Сторінки біографії» (С. 220–221), які є незайвими для українського читача, який, на жаль, нічого не чув і не знав про Шаханова до появи аналізованого видання в Україні.

Ще однією, але суттєво відмінною художньою конденсацією віковичного культурного досвіду, народної мудрості стала книга Немата Келімбетова «Не хочу втрачати надію» [30], до якої увійшли однойменна «повість-монолог» і кілька есеїв. У перекладі Ігоря Римарука книга була надрукована українською мовою в 2008 році. Повесть є автобіографічною, її передісторія викладена в передмові

Азілхана Нуршайикова (Нуршайихова) «Поема про героїзм і мудрість» [45], який умовно розділяє життя Келімбетова на дві половини по 35 років (саме 35 років уважав серединою життя Данте у «Божественній комедії»). У цьому віці «нормальне» життя майбутнього письменника зламалося у переносному і прямому розумінні слова – перелом хребта призвів до майже повного знерухомлення тіла. Як не втратити сенс життя, знайти у собі сили жити надалі, при чому жити активно, майже повноцінно, Н. Келімбетов вирішував у подальші роки. І вирішив – смыслом буття стала інтелектуальна праця, письменництво, передача власного досвіду і багатовікового досвіду народу молодшим поколінням. Надійними помічниками стали найближчі родичі, тому не випадково повість «Не хочу втрачати надію» вийшла з присвятою «Моїй дружині Куаним».

Своєрідним продовженням повісті-монологу стала есеїстика казахського письменника, об'єднана під назвою «Листи до сина». У формі відкритих листів до реального сина, який навчався і вже працює на той час за кордоном, Н. Келімбетов нагадує йому про давнє казахське коріння, розповідає про епічних і легендарних батирів, котрі захищали Туран, Чуйську долину, казахські степи і киргизькі гори, завойовували чужі землі (Еділь). Отже, патріотом, казахом потрібно бути завжди, на рідній землі й далеко за кордоном пишатися своєю нацією та її культурою, збагачувати її. Також власний морально-етичний кодекс, який у «Листах...» прищеплює синові, письменник формулює на основі аналізу народного тюркського епосу (наприклад, «Книги Коргит-ата», «Огюзнаме» та ін.), творів визначних представників східної культури. На підтвердження думок, висновків, узагальнень Н. Келімбетов наводить цілу мережу коротких і розлогих цитат, які самі собою є величезною цінністю для кожного, хто цікавиться казахською, тюркською, азійською, загальносвітовою культурою.

Як критичне узагальнення вчорашнього національно-політичного, культурного, економічного досвіду казахів, а заодно й українців сприймається книга Гарифолли Єсіма «Соціалізм: Філософське осмислення невдалого експерименту» [17], опублікована українською в 2013 році. Власне про це і йдеться у передмові Володимира Сергійчука «Вірок історії завжди справедливий» [51], який констатує, що в публіцистичній, есеїстичній книзі Г. Єсіма чимало особистих вражень, спостережень, підсумків і узагальнень автора про злочинність не лише соціалістичної (комуністичної) практики, а й «комуністичних» ідей, яку ще давно усвідомив дядько письменника (дезавував брехню в газеті «Правда»), а сам письменник – остаточно – вже у 80-ті роки. А далі йде то філософськи розлогий, то полум'яно-пристрасний виклад злочинних фактів діяльності соціалістичної радянської влади в Казахстані, яка руйнувала національну культуру,

менталітет казахів, спотворювала історію рідного народу, нав'язуючи космополітичну, чи шовіністичну, російсько-радянську. Показовим є зміст книги: Розділ 1. Соціалізм і Я; Розділ 2. Привид, який блукав Європою; Розділ 3. Крах табору соціалізму; Розділ 4. Що дав соціалізм казахам?; Розділ 5. Соціалізм і його привид; Висновки.

На завершення – кілька слів про книгу, яка вийшла українською мовою, але не в Україні. Її автором її є етнічний українець, але громадянин Казахстану Анатолій Тарасенко, який любить казахський народ і його культуру, та не забуває і своє етнічне коріння. У 2009 році в Костанай вийшов друком двотомник його «Вибраних творів» [54; 55]. Перший том становлять художні твори письменника й науковця А. Тарасенка. В їх основі часто лежать факти біографії самого письменника, його друзів чи знайомих, документи і свідчення очевидців, тому вони поєднують художній струмінь із есеїстично-філософським. Саме такою за нарацією є «Цілинна хроніка» – про українців у Казахстані, яких там стало дуже багато від кінця 1950-х років. Осмислення подій минулого, сучасності й майбуття відбувається за рахунок постійних часових зміщень. Так, оповідь рухається за роками такою химерною траєкторією: 2003 – 1999 – 1961 – 1999 – 1962 – 1999 – 1962 – 1999 – 1954 – 2003 – 2004.

Цікава також «Легенда про Тіля», яка химерно поєднує (чи відтворює химерне поєднання) українство й історію Уленшпігеля. Оповідання «Емігрант» і більшість із решти творів малої прози є осмисленням долі тих, хто за власною волею чи з примусу опинився за межами рідної землі, залишився самітником чи інкорпорувався в нову культуру, зберіг коріння, яке в'яже з Батьківщиною, чи забув про нього або повністю порвав.

Повість «Не щез у полиновому степу» написана у співавторстві зі Станіславом Мастеровим, із уже звичними часовими зміщеннями й есеїстично-філософськими розмислами. Йдеться у повісті про перебування Тараса Шевченка у казахських степах та пам'ять про нього, його вшанування у сучасному Казахстані, про осмислення сучасного стану і перспектив казахської держави крізь призму світогляду і творчості Кобзаря.

Другий том творів Анатолія Тарасенка становлять його «студії над “Словом”». Актуалізуючи зміст перлини української та світової літератури, дослідник подає суб'єктивну рецепцію її змісту й форми, аналізуючи проблеми «“Слово” і ми», «“Слово” і я». Певним суб'єктивізмом позначені й інші розвідки, які входять до тому, хоча в них домінує вже науково об'єктивний аналіз, аргументований виклад тез і положень. Це стосується і розлогого компаративного дослідження «“Задонщина” й “Слово”», з розділами «Предмет перекладу», «Предмет реконструкції», «Переклад реконструйованого тексту», «Коментарі». Найважливіший висновок – «Задонщина» є так само, як і «Слово о

полку Ігоревім», твором української літератури, попри всі намагання російської науки трактувати його як питомо російську пам'ятку.

Наступна велика структурна частина тому – «Українські студії над “Словом”». Розпочинається вона з розділу «Особливості національного перекладу». В розділі «Фрагментарна антологія» А. Тарасенко наводить розгорнуті цитати з праць 24 дослідників «Слова о полку Ігоревім», які формулюють найбільш знакові, вагомі думки, положення, інтерпретації змісту й форми однієї з найвизначніших пам'яток світового героїчного епосу. Розмірковування про особливості ретрансляції «Слова» українською мовою дослідник продовжує у своєрідному третьому розділі власним перекладом цього величного твору. Завершують цю частину тому і том загалом «Коментарі», що є цілком зрозумілим і навіть необхідним.

Можна констатувати, що українське перекладацтво за більше ніж 85 років досить широко репрезентувало перед вітчизняним читачем здобутки казахської літератури. Значною мірою перекладені в радянську добу твори, передмови до їх видань позначені ідеологічною ангажованістю, формальною недосконалістю, інколи навіть примітивністю. Але поряд із цим український читач мав змогу ознайомитися зі справжніми перлинами казахської, а інколи – і світової літератури. Кожного десяти-

ліття кількість перекладених із казахської мови видань зростала, напрацьований досвід сприяв довершеності перекладів, організованості у виданні книг, досягнувши свого найвищого рівня у 1980-ті роки.

Це давало підстави сподіватися на ще ширшу репрезентацію казахської літератури в Україні за доби незалежності, особливо якщо врахувати досить великий кількісний і відсотковий показник українців у складі населення Казахстану. Але в наступному після розпаду СРСР десятилітті культурні зв'язки порвалися майже повністю, внаслідок чого не було видано жодної книги письменників-казахів українською мовою. Приємно, що з 2000-х років ситуація починає змінюватися на краще, хоча й дуже повільно: дві-три книги – це ще дуже мало для того, щоби говорити про системність ознайомлення українців зі здобутками класичної й сучасної казахської літератури. Як завжди, доводиться сподіватися, що у цій сфері відбудуться суттєві позитивні зрушення. Вони повинні би мати системний характер, зі значною участю державних і громадських структур, які повинні усвідомлювати необхідність згуртування народів колишнього СРСР для рішучої відсічі імперським політичним, економічним і культурним зазіханням із боку Росії та доносити це усвідомлення до широкої громадськості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алімжанов А. Сувенір із Отрара : роман / Ануар Алімжанов. – К. : Дніпро, 1979. – 271 с. (Скарбниця братніх літератур)
2. Ауезов М. Абай : роман / Мухтар Ауезов. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1952. – 615 с.
3. Ауезов М. Автобіографія // Ауезов М. Абай : роман / Мухтар Ауезов. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1952. – С. 3–7.
4. Ауезов М. Автобіографія // Ауезов М. Шлях Абая : роман / Мухтар Ауезов. – К. : Дніпро, 1972. – С. 635–639.
5. Ауезов М. Шлях Абая / Мухтар Ауезов. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1955. – 351 с.
6. Ауезов М. Шлях Абая : книга друга / Мухтар Ауезов. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1959. – 299 с.
7. Ауезов М. Шлях Абая : роман / Мухтар Ауезов. – К. : Дніпро, 1972. – 639 с. (Серія «Джерела дружби»)
8. Ауезов М. Шлях Абая : роман / Мухтар Ауезов. – К. : Дніпро, 1985. – 639 с. (Вершини світового письменства, т. 51)
9. Ауезов М. Щасливої дороги! / Мурат Ауезов // Струни домбри: молода поезія Казахстану. – К. : Молодь, 1976. – С. 7–9.
10. Ахтанов Т. Буран : роман / Тахаві Ахтанов. – К. : Дніпро, 1974. – 151 с. (Скарбниця братніх літератур)
11. Біографічна довідка // Канап'янов Б. Бусол над Прип'яттю : вірші. – К. : Молодь, 1989. – С. 30.
12. Брат наш, друг наш : сборник статей к 150-летию со дня рождения Т.Г. Шевченко. – Алма-Ата : Издательство Академии наук Казахской ССР, 1964. – 205 с.
13. Г. Мустафін : біографічна довідка // Мустафін Г. Караганда : роман. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1956. – С. 427–429.
14. Гончар О. Спогад про Ауезова / Олесь Гончар // Ауезов М. Шлях Абая : роман. – К. : Дніпро, 1985. – С. 5–9.
15. Горлач Л. Зона человеческого достоинства / Леонид Горлач // Канап'янов Б. Аист над Припятью : стихи и проза. – Алма-Ата : Жалын, 1987. – С. 3–4.
16. Гринько Д. Співець краси і справедливості / Дмитро Гринько // Муканов С. Школа життя. Книга третя. Роки змушніння. – К. : Дніпро, 1970. – С. 5–11.

17. Гарифолла Є. Соціалізм: Філософське осмислення невдалого експерименту / Гарифолла Єсім. – К. : Фенікс, 2013. – 141 с.
18. Джембул. Вибране / Джембул. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1952. – 210 с.
19. Джембул Джабаєв : біографічна довідка // Джембул. Вибране. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1952. – С. 205–207.
20. Досжанов Д. Шовковий шлях : роман / Дукенбай Досжанов. – К. : Дніпро, 1988. – 365 с. (Бібліотека історичної прози)
21. Драч І. Передмова / Іван Драч // Шаханов М. Омана цивілізації (Сага про мораль епохи). Остання таємниця Чингізхана («Передсмертні тривоги тирана» з роману в поемах «Космоформула караючої пам'яті») : поеми. – К. : МАУП, 2001. – С. 4.
22. Дуйсенов М. Про Азілхана Нуршайхова / Мирзабек Дуйсенов // Нуршайхов А. Істина і легенда : роман-діалог. – К. : Дніпро, 1984. – С. 5–9.
23. Дюсенбаєв І. Велич Абая / Ісхак Дюсенбаєв // Кунанбаєв А. Поезії. – К. : Дніпро, 1974. – С. 5–28.
24. Єргалієв Х. Поезії / Хамід Єргалієв. – К. : Дніпро, 1984. – 109 с.
25. Казахське радянське оповідання / Упор.: К. Турсункулов. – К. : Дніпро, 1983. – 294 с. (Серія «Радянське оповідання»)
26. Кайсенов К. Партизанською стежкою / Касим Кайсенов. – К. : Дніпро, 1971. – 440 с.
27. Канап'янов Б. Бусол над Прип'яттю : вірші / Бахитжан Канап'янов. – К. : Молодь, 1989. – 32 с.
28. Канап'янов Б. Аист над Прип'яттю : стихи и проза / Бахитжан Канап'янов. – Алма-Ата : Жалын, 1987. – 96 с.
29. Кедріна З. Ануар Алімжанов / Зоя Кедріна // Алімжанов А. Сувенір із Отрара : роман. – К. : Дніпро, 1979. – С. 5–11.
30. Келімбетов Н. Не хочу втрачати надію : повість-монолог; есе / Немат Келімбетов. – К. : Дніпро, 2008. – 352 с.
31. Кичигин В.П. О романе «Караганда» и его авторе / В.П. Кичигин // Мустафин Г. Караганда : роман. – Донецк : Донбас, 1983. – С. 5–10.
32. Косенко П. Тахаві Ахтунов та його твір «Буран» / Павло Косенко // Ахтанов Т. Буран : роман. – К. : Дніпро, 1974. – С. 5–8.
33. Кунанбаєв А. Поезії / Абай Кунанбаєв. – К. : Дніпро, 1974. – 183 с. (Перлини світової лірики)
34. Лучук В. До берегів Дніпра / Володимир Лучук // Сеїтов С. До берегів Дніпра : поезії. – К. : Радянський письменник, 1985. – С. 3–8.
35. Муқанов С. Школа життя : роман / Сабіт Муқанов. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1960. – 677 с.
36. Муқанов С. Школа життя. Книга третя. Роки змужніння / С. Муқанов. – К. : Дніпро, 1970. – 447 с.
37. Муртазаєв Ш. Світло для прийдешнього / Шерхан Муртазаєв // Червоні яблука : оповідання молодих казахських письменників. – К. : Молодь, 1978. – С. 5–6.
38. Мусрепов Г. Пробуджений край : роман / Габіт Мусрепов. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1961. – 496 с.
39. Мустафин Г. Караганда : роман / Авторизованный перевод с казахского К. Горбунова / Габиден Мустафин. – Донецк : Донбас, 1983. – 405 с. (Бібліотека «Заграда»)
40. Мустафин Г. Караганда : роман / Г. Мустафин. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1956. – 429 с.
41. Мухтар Ауєзов : біографічна довідка // Ауєзов М. Шлях Абая. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1955. – С. 349–350.
42. Найманбаєв К. Нічна дорога : повісті / Калдарбек Найманбаєв. – К. : Молодь, 1983. – 192 с.
43. Нурпеїсов А. Кров і піт : трилогія / Абдіжаміл Нурпеїсов. – К. : Дніпро, 1977. – 788 с.
44. Нуршайхов А. Істина і легенда : роман-діалог / Азілхан Нуршайхов. – К. : Дніпро, 1984. – 236 с. (Єднання)
45. Нуршайиков А. Поема про героїзм і мудрість : замість передмови / Азілхан Нуршайиков // Келімбетов Н. Не хочу втрачати надію : повість-монолог; есе. – К. : Дніпро, 2008. – С. 5–9.
46. Пояснювальний словник / Нурпеїсов А. Кров і піт : трилогія. – К. : Дніпро, 1977. – С. 784–787.
47. Привіт тобі, Україно! (До 300-річчя возз'єднання України й Росії). – Алма-Ата : Казахське державне видавництво художньої літератури, 1954. – 184 с.
48. Примітки / Склав І. Дюсенбаєв // Кунанбаєв А. Поезії / Абай Кунанбаєв. – К. : Дніпро, 1974. – С. 177–179.
49. Сеїтов С. Висока напруга / Саїнгалі Сеїтов // Єргалієв Х. Поезії. – К. : Дніпро, 1984. – С. 3–5.
50. Сеїтов С. До берегів Дніпра : поезії / Саїнгалі Сеїтов. – К. : Радянський письменник, 1985. – 158 с. (Бібліотека «Братерство»)
51. Сергійчук В. Вирок історії завжди справедливий / Володимир Сергійчук // Гарифолла Є. Соціалізм: Філософське осмислення невдалого експерименту. – К. : Фенікс, 2013. – С. 4–7.

52. Струни домбри: молода поезія Казахстану. – К. : Молодь, 1976. – 167 с.
53. Сулейменов О. Добра пора сходу : поезії / О. Сулейменов. – К. : Молодь, 1968. – 214 с.
54. Тарасенко А. Вибрані твори в двох томах. – Том другий : студії над «Словом» / Анатолій Тарасенко. – Костанай : Костанайський печатний двор, 2007. – 567 с.
55. Тарасенко А. Вибрані твори в двох томах. – Том перший : повісті та оповідання / Анатолій Тарасенко. – Костанай : Костанайський печатний двор, 2009. – 570 с.
56. Тичина П. Джамбул / Павло Тичина // Джамбул. Вибране. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1952. – С. 3–7.
57. Халимоненко Г. Золота колиска казахів / Григорій Халимоненко // Досжанов Д. Шовковий шлях : роман. – К. : Дніпро, 1988. – С. 359–364.
58. Червоні яблука : оповідання молодих казахських письменників. – К. : Молодь, 1978. – 376 с.
59. Шаханов М. Омана цивілізації (Сага про мораль епохи). Остання тасмниця Чингізхана («Передсмертні тривоги тирана» з роману в поемах «Космоформула караючої пам'яті») : поеми / Мухтар Шаханов. – К. : МАУП, 2001. – 224 с.

Mykola Vas'kiv

Kazakh literature in separate Ukrainian book editions

Summary. The article deals with the systematized information, predominantly in chronologic order, about the Kazakh writers' works, which were published in separate editions in Ukrainian translation. A content of these works, their genre specificity, the reasons why it was necessary to translate them for Ukrainian reader, were analyzed. The criteria of selections of literary works for translation in Soviet period and during Ukrainian and Kazakh independence are determined. The anthologies of Kazakh lyrics and prose in several Ukrainian issues, and issues in Ukrainian in Kazakhstan are also analyzed.

The author of the article defines the function of every issue in straightening of Ukrainian and Kazakh cultural relation, tasks, contemporary state and prospects in a process of wide acquaintance Ukrainian readers with achievements of classic and modern Kazakh literature.

Key words: Kazakh literature, translation, classic literature, anthology, lyrics, novel, tale.

Одержано 25.03.2018 р.

© Васьків М., 2018